

3. Карасик В. И. Предисловие. Антология концептов: в 5 т. / В. И. Карасик, И. А. Стернин. — М.: Генеза, 2007. — С. 5–6.
4. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті / В. І. Кононенко // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 111–117.
5. Космеда Т. А. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі: [монографія] / Т. А. Космеда, Н. В. Плотнікова. — Львів: ПАІС, 2010. — 408 с.
6. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра : [монографія] / В. Г. Ніконова. — Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. — 364 с.
7. Пименова М. В. Концептуальные исследования. Введение : [учеб. пособие] / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. — М.: ФЛИНТА : Наука, 2011. — 176 с.
8. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. — 314 с. — (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О. О. Селіванова : Полтава — Довкілля К, 2008. — 712 с.
10. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномена / Н. В. Слухай // Мовні та концептуальні картини світу: зб. наук. пр. — К. : ЛОГОС, 2002. — №7. — С. 462–470.
11. Степанов Ю. С. «Интертекст», «Интернет», «Интерсубъект» (к основам сравнительной концептологии) / Ю. С. Степанов // Изв. РАН. Сер. литературы и языка. — 2001. — Т. 60. — №1. — С. 3–11.

УДК811.112.2 ‘ 25+ 37:316.776

Гавриш М.М.,
*кандидат філологічних наук,
 доцент, завідувач кафедри німецької мови
 ДВНЗ «Київський національний економічний
 університет імені Вадима Гетьмана»*

ПЕРЕКЛАД ЯК РІЗНОВИД МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (деякі аспекти проблеми)

Анотація. У статті подане тлумачення перекладу як опосередкованого засобу міжкультурної комунікації та висвітлені екстра- та інтралінгвальні аспекти тексту, урахування яких забезпечує адекватність перекладу.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, культура, мовна картина світу, переклад, доперекладацький аналіз.

Аннотация. Перевод истолковывается в статье как опосредованный способ межкультурной коммуникации; рассматриваются также экстра- и интралингвистические аспекты текста, учет которых обеспечивает адекватность перевода.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, культура, языковая картина мира, перевод, допереводческий анализ.

Abstract. The author interprets the process of translation as an indirect instrument of intercultural communication and explains extra as well as inner linguistic aspects of texts whose observance contributes to the adequacy of translation.

Keywords: intercultural communication, culture, linguistic world view, translation, pre-translational text analysis.

Міжкультурна комунікація — це спілкування представників (щонайменше двох) **різних культур** (націй, етносів). У зв'язку із цим особи-учасники міжкультурної комунікації мають значні культурно зумовлені відмінності у звичаях/нормах спілкування, які теж суттєво впливають на протікання і результат комунікативного акту. Саме тому міжкультурну комунікацію можна трактувати як специфічний процес взаємодії партнерів, які усвідомлюють «чужоземність» один одного та — для досягнення успішного кінцевого комунікативного результату — прагнуть подолати міжкультурні відмінності шляхом використання таких мовленнєвих варіантів та дискурсивних стратегій, які відрізняються від типових для них стандартів спілкування в рамках власного культурного середовища.

Культура в контексті міжкультурної комунікації — це сукупність духовних, історичних, соціальних і психологічних особливостей етносу, тобто його традиції, свята, вірування, погляди, цінності, поведінка, побут, умови життя, кулінарні смаки, стиль одягу — коротко: усі аспекти його буття та свідомості, зокрема й мова.

Із цих глумачень логічно випливає і сутність *перекладу*, що являє собою комплексну та багатогранну діяльність, у рамках якої — при заміні однієї мови іншою — відбувається взаємодія різних культур, тобто різних менталітетів, традицій та життєустроїв. Отже, переклад — це одна з можливостей *опосередкованого* міжкультурного спілкування, а завдання його полягає у створенні таких іншомовних текстів, які у структурному, змістовному та функціональному плані могли б стати повноцінною заміною тексту-оригіналу.

У чому ж полягає головна проблематика перекладу як різновиду міжкультурної комунікації? На сьогоднішньому етапі роз-

витку науки аксіоматичним є твердження про те, що мови відображають дійсність по-різному, *асиметрично*. Це, з одного боку, означає, що дійсність, яка відображається людською свідомістю (так звана картина світу), є вторинним існуванням об'єктивного світу, який фіксується й функціонує в особливій матеріальній — *мовній* — формі (мовній картині). З іншого боку, асиметричність мовного відображення/сприйняття дійсності спричинює відмінності в мовних картинах світу різних етносів: кожна нація має внаслідок цього свої власні уявлення про світ, про культуру у всіх її сферах — матеріальній, духовній, організаційній, ціннісній та поведінковій. Іншими словами, *мовна картина світу* — це людське сприйняття дійсності, зафіксоване в мові, тому представники різних культур по-різному, наприклад, висловлюють радість чи горе, позначають кольори або використовують і називають предмети, невідомі іншим націям.

Головними «культурними темами», які складають змістовне наповнення мовної картини світу і які висвітлюють специфіку й розбіжності між різними культурами, можна вважати усвідомлення власної особистості, сприйняття простору і часу, вербальну і невербальну комунікацію, їжу і правила поведінки за столом, стильові уподобання в одязі, духовні цінності й релігійні переконання, організацію праці і ставлення до праці, звичаї спілкування тощо.

З такого розуміння мовної картини світу логічно результують ті компоненти міжкультурної комунікації, неусвідомлення яких може спричинити непорозуміння або й «спровокувати» конфлікти. Це — образність мислення та методи аргументації, соціальні ролі та пов'язані з ними норми поведінки, стереотипи, умовності, цінності, сприйняття простору та часу, що впливає на людські стосунки, сам рівень етнічної культури та мова або засоби відображення в ній усіх перерахованих параметрів.

Зрозуміло, що головною метою міжкультурного спілкування є *досягнення порозуміння шляхом подолання згаданих вище міжкультурних відмінностей*. Це твердження однаковою мірою є чинним і для *перекладу*, адже він перебуває в «точці дотику» двох культурних сфер — одна представлена текстом, який підлягає перекладу, друга — мовною системою іншого етносу, засобами якої має бути здійснений переклад.

Отже, базова професійна компетенція перекладача — це багатогранний комплекс навичок і вмінь, який охоплює володіння щонайменше двома (фаховими) мовами (рідною та іноземною), а

також так звані «фонові» знання, насамперед, із соціокультури, історії та політики країн, мовами яких володіє перекладач.

За таких умов перекладач сприймає первинний — як правило, іноземномовний — текст з позицій відповідної (іноземно)мовної картини світу, а потім «перекодує» його на іншу (рідну) мову з врахуванням соціокультурних традицій/надбань носіїв цієї мови. Повертаючись до факту асиметричності відображення мовами об'єктивної дійсності, перекладацьку діяльність можна трактувати й таким чином: переклад — це дешифрування значень одиниць висхідного тексту з наступним передаванням цього значення одиницями мови перекладу, що передбачає «закриття» (предметних, семантичних, стилістичних) лакун, які існують в мові перекладу порівнян з мовою оригіналу.

Останній аспект має особливу значущість, адже те, що є лакуною в одній мовній картині світу, у порівнюваній мовній картині світу іншого етносу є відображенням чогось особливо-го/характерного в його соціокультурному бутті (приміром, укр.: «вареник» чи нім. (баварське) «Brezel»). Саме в таких випадках необхідна неабияка «винахідливість»/креативність перекладача, щоб зберегти національний колорит тексту оригіналу та доступно й невимушено донести його до свідомості реципієнта з іншого культурного середовища.

При перекладі текстів, і особливо *художніх творів*, водночас з проблемою лакун виникає ціла низка інших факторів, які ускладнюють адекватне «перекодування» авторського задуму. До них належать численні національно-культурні відмінності в асоціативному мисленні, образному сприйнятті дійсності, традиційних жанрових і композиційних формах, тобто стильових уподобаннях, і т.п. У більшості випадків тут йдеться про так звані «лінгвокультуреми», тобто мовні одиниці, які не тільки вербалізують певне значення, але й несуть в собі «національну інформацію про культурні цінності, реалії тощо» [2, с. 9].

Деякі дослідники, думки яких ми поділяємо, вбачають подолання цих «перекладацьких бар'єрів» в *доперекладацькому аналізі* текстів [1; 3; 4]. Цей складник перекладацького процесу передбачає попереднє вивчення екстра- та інтралінгвальних параметрів тексту з метою отримання відповідей на ряд запитань.

З'ясування *зовнішньотекстових факторів* пов'язане, насамперед, з запитаннями «хто?», «де?», «коли?» та «навіщо?».

«Хто?» — це питання щодо автора твору: його біографії, професійної та суспільної діяльності, його творчого доробку (переважна проблематика та характерні риси творчості) та приналеж-

ності до літературних течій. Дані, отримані в результаті такої розвідки, сприяють розумінню світосприйняття автором тексту, «філософії» його творчості.

Відповідь на питання «де?» дозволяє перекладачу визначити місце чи місця розвитку подій в аналізованому творі. Ця інформація важлива з огляду на соціокультурний та національно-локальний колорит відповідної місцевості чи й регіону в цілому.

Кожен відтинок часу характеризується певними мовленнєвими особливостями, які зазвичай відбивають культурно-етичні уподобання суспільства/етносу відповідної історичної епохи. Тому усвідомлення відповіді на питання «коли?» є також важливим етапом доперекладацького аналізу.

Адекватність перекладу значною мірою залежить і від розуміння відповіді на питання «навіщо?». Тут йдеться про мотиви автора щодо відображення певної тематики та його «послання» читачу/реципієнту, тобто головні ідеї/думки тексту, що «червоною ниткою» має пройти через весь переклад.

Дискусійним уявляється питання «кому?», яке також стосується інтралінгвальних рамок тексту і спрямоване на з'ясування його «цільової аудиторії», специфічна мовленнєва поведінка якої має знайти відповідне іноземномовне оформлення в перекладі. Наш досвід спілкування з німецькомовними авторами художніх творів свідчить, однак, про те, що вони, як правило, заперечують усвідомлення якогось конкретного кола читачів в процесі творчої роботи над текстом.

Внутрішньотекстові особливості можна пізнати, відповівши на питання «що?» та «як?».

Питання «що?» передбачає аналіз структури тексту/твору, його змістового наповнення, сюжетних ліній та їх пов'язаності між собою, а також встановлення характерних рис дійових осіб, що має адекватно відобразитися в перекладі.

Найважливішою фазою доперекладацького аналізу є вивчення й усвідомлення мовних засобів, завдяки використанню яких автор прагне переконливо реалізувати свої творчі ідеї та зацікавити й справити враження на читача — питання «як?» (або «яким чином?» чи «якими засобами?»). У цьому аспекті важливо звернути увагу на лексичне наповнення тексту (тобто відповісти на запитання, уживання *яких слів* сприяє досягненню авторських задумів) та дослідити синтаксичну структуру речень, що нерідко теж є ознакою авторського стилю. Встановлені лексико-стилістичні та синтаксично-стилістичні особливості підлягають відтворенню

в тексті перекладу твору, звичайно, згідно з устроєм та можливостями мови перекладу.

Отже, переклад іноземномовних текстів — це один з різновидів/проявів міжкультурної комунікації, це комплексний і багатоаспектний процес, складнощі якого зумовлені специфікою (а в деяких випадках і *неповторністю*) мовних картин світу представників різних культур. Досягнення максимально можливої адекватності за всіма параметрами мовленнєвих актів, що є головною метою перекладацького процесу, передбачає встановлення характерних/визначальних зовнішньо- та внутрішньотекстових ознак, з'ясування їх змісту та значущості («розшифрування») та відтворення цих особливостей мовою перекладу («перекодування»). Зрозуміло, що в цьому творчому процесі *неминуче* трапляються певні — виправдані й не виправдані, свідомі й несвідомі, обґрунтовані й необґрунтовані — зміни тексту-оригіналу, що залежить від професійної компетенції перекладача, який працює в точці дотику двох різних культур, а отже, неоднакового світосприйняття, що знаходить своє відображення в різних мовних системах.

Література

1. Іваненко Я.А. Функціональна специфіка доперекладацького аналізу тексту сучасних німецькомовних новел : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Іваненко Ярослава Андріївна. — К., 2014. — 232 с.
2. Медвідь Н.С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Медвідь Наталія Сергіївна. — К., 2009. — 25 с.
3. Meng K. Sprachliche Mittel zur Realisierung der Funktion der Nachricht / K. Meng // Sprache und Ideologie. — Halle, 1972. — S. 123–144.
4. Nord C. Einführung in das funktionale Übersetzen. Am Beispiel von Titeln und Überschriften / C. Nord. — Tübingen, Basel: Francke, 1993. — 315 S.

УДК 811.112.2 + 811.112.2'282.4 (494)

Гавриш О.О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької мови